

# **POSZUKIWANIE I ODKRYWANIE ŚWIATA WARTOŚCI UCZNIÓW SZKOŁY PODSTAWOWEJ (NA PRZYKŁADZIE UCZNIÓW KLAS V I VI)**

**dr Katarzyna Stefanowicz-Zawiszewska**

*Akademia Kujawsko-Pomorska*

*e-mail: k.stefanowicz@akp.bydgoszcz.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9914-9790>*

**Streszczenie:** Fundament życia człowieka stanowi system wartości, stworzenie którego jest jednym z celów wychowania. Z dzieciństwa każdy z nas wynosi bogaty bagaż, na który składają się przekazywane nam przez rodziców wartości, wzorce zachowań, nawyki, przekonania, poglądy, normy społeczne, a także zapatrywanie na świat. Cechy jakie każdy rodzic chciałby widzieć u swojego dziecka to: uczciwość, grzeczność, odwaga, szacunek, miłość do innych, motywacja, spokój wewnętrzny. Młode pokolenie należy wyposażać w mocny system wartości, a także umiejętność w ich stosowaniu w życiu.

**Słowa kluczowe:** świat wartości, hierarchia wartości uczniów szkoły podstawowej, uczniowie szkoły podstawowej.

## **1. Wprowadzenie**

Nieodłącznym elementem naszego życia są wartości. Mają one ogromne znaczenie zarówno dla jednostki, jak i całego społeczeństwa. Decydują o życiu społecznym, kontaktach interpersonalnych, życiu moralnym, toku rozumowania i wyrażania się jednostki oraz ustalania ważnych decyzji. Jeden z celów wychowania stanowi bazę do stworzenia systemu wartości. Powyższe rozważania pozwalają na stwierdzenie, że wartości zajmują bardzo ważne miejsce w systemie edukacji, której celem jest przygotowanie młodego pokolenia do poznania, poszanowania, a także przyjęcia konkretnych wartości. Istotne znaczenie w procesie przyswajania przez jednostkę wartości ma szkoła jako pierwsza po rodzinie instytucja mająca znaczny wpływ na przebieg przyswajania i interioryzacji wartości.

## **Termin „wartość” w ujęciu różnych autorów**

Termin „wartość” może mieć różne znaczenia i jest rozumiany przez różnych autorów w kontekście ich dziedzin i teorii. Oto kilka różnych podejść do pojmowania tego terminu:

1. Wartość moralna: W filozofii etyki, wartość odnosi się do moralnej oceny, która określa, co jest dobre, złe, słuszne lub niesłuszne. Różni filozofowie, tacy jak Immanuel Kant, John Stuart Mill, czy Friedrich Nietzsche, różnią się w swoich teoriach wartości moralnych.
2. Wartość w ekonomii: W ekonomii, wartość jest pojęciem związanym z ceną i użytecznością. Klasyczna teoria wartości, reprezentowana m.in. przez Adama Smitha, ma różne podejścia do określenia wartości towarów i usług.
3. Wartość w psychologii: W psychologii, wartość odnosi się często do przekonań, celów i priorytetów jednostki. Psychologowie badają, jak wartości kształtują nasze wybory, zachowanie i osobowość.
4. Wartość w naukach społecznych: W naukach społecznych, termin „wartość” może odnosić się do znaczenia lub istoty jakiegoś zjawiska lub konceptu. Na przykład, w socjologii, badacze mogą analizować, jak różne grupy społeczne przypisują różne wartości pewnym aspektom życia społecznego.
5. Wartość w kontekście organizacji: W zarządzaniu i biznesie, wartość odnosi się często do tworzenia wartości dla klientów, udziałowców i interesariuszy organizacji. Firmy starają się dostarczać produkty lub usługi, które są wartościowe dla swoich klientów.
6. Wartość w sztuce i kulturze: W kontekście sztuki i kultury, wartość może oznaczać estetyczną wartość dzieła sztuki, wartość historyczną, kulturową lub emocjonalną, jaką ma dla ludzi.

To tylko przykłady różnych sposobów rozumienia terminu „wartość” w różnych dziedzinach. Podejście do tego terminu może być zróżnicowane i zależy od kontekstu i dziedziny, w której jest używany. S.C. Michałowski podaje, iż „najczęściej są wymieniane trzy definicje wartości: wartość jako to wszystko co cenne i godne pożądania; wartość jako odpowiedź na potrzebę; wartość jako idea stanowiąca przedmiot i cel dążeń ludzkich”<sup>1</sup>.

Według K. Popielskiego wartości „stanowią naturalny i egzystencjalnie znaczący korelat ludzkich dążeń, wyborów, celów i odniesień. Dla egzystencji wartości są tymi realiami, które ją motywują, aktywizują i ukierunkowują, a jednostce dają poczucie spełnienia się i umożliwiają doświadczenie sensu”<sup>2</sup>.

Zdaniem M. Rokeacha i P. Brzozowskiego wartość jest „trwałym przekonaniem, że określony sposób postępowania lub ostateczny stan egzystencji jest osobiście lub społecznie preferowany w stosunku do alternatywnego sposobu postępowania lub ostatecznego stanu egzystencji”<sup>3</sup>.

1 S. C. Michałowski, *Życie w rodzinie a budowanie świata wartości*, [w:] K. Denek, U. Moszczyńska, W. Moszczyński, S.C. Michałowski, *Dziecko w świecie wartości*, Cz. 1 – Aksjologiczne barwy dziecięcego świata, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003, s. 181.

2 K. Popielski, *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Wydawnictw KUL, Lublin 1994, s. 46.

3 P. Brzozowski, *Polska wersja testu wartości Rokeacha i jej teoretyczne podstawy*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, vol. XXIV, 2, s. 528; M. Rokeach, *The nature of human values*, New York 1973, s. 5.

Cz. Kupisiewicz - w ujęciu pedagogicznym – określa „wartość jako to, co jest dla poszczególnej osoby ważne, upragnione, niezbędne, a także darzone szacunkiem i uznaniem”<sup>4</sup>.

W ujęciu W. Okonia „jest to pojęcie wieloznaczne, które zmienia się zależnie od przemian życia społecznego i kulturalnego”<sup>5</sup>.

Natomiast Eulalia Adasiewicz twierdzi, iż: „Wartości, są podstawą ocen, tworzą normy społeczne i oddziałują na uczucia stając się motywacją do działania. Stanowią bodziec do działania, a zarazem są podstawą wyboru sposobu działania”<sup>6</sup>.

Pojęcie wartości ujmowane jest wieloaspektowo oraz w zależności od charakteru dyscypliny naukowej, w jakiej jest używane. Przyjmuje się, że wartości mają charakter obiektywno - subiektywny, czyli podmiotowo - przedmiotowy. Oznacza to, że „wartości istnieją obiektywnie w przedmiotach, ale są ujawniane tylko wtedy, gdy pozostają w relacji do podmiotu ludzkiego, czyli że warunkiem koniecznym zaistnienia wartości jest nie tylko realna właściwość przedmiotu, ale także stosunek do niej podmiotu ją oceniającego”<sup>7</sup>.

O wartościach można powiedzieć, że są to:

- „1. Rzeczy i sprawy ważne, cenne, pożądane;
2. Życiowe drogowskazy, mapy, kompasy;
3. Standardy naszych myśli, postaw i zachowań, które mówią o tym, kim jesteśmy, jak żyjemy i jak traktujemy innych ludzi;
4. Kryteria naszych ocen, decyzji i wyborów”<sup>8</sup>.

### Typologia wartości

Typologia wartości to sposób klasyfikacji i kategoryzacji różnych rodzajów wartości, które ludzie przyjmują lub uważają za istotne w swoim życiu. Istnieje wiele różnych podejść do typologii wartości, ale jednym z najbardziej znanych jest model wartości zaproponowany przez Shaloma H. Schwartz’a, znanego jako Model Wartości Schwartz’a. Ten model klasyfikuje wartości na podstawie dwóch wymiarów:

1. Wymiar otwartość - zamknięcie (Openness to Change - Conservation):
  - Wartości otwarte na zmiany (Openness to Change): Obejmuje wartości związane z poszukiwaniem nowych doświadczeń, niezależnością, kreatywnością i przygodą.
  - Wartości zamknięte na zmiany (Conservation): Obejmuje wartości związane z tradycją, porządkiem, bezpieczeństwem i kontrolą.

4 Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 189.

5 W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2012, s. 431.

6 E. Adasiewicz, *Aksjologiczne uwarunkowania przeobrażeń współczesnej rodziny*, [w:] S. Cudak, E. Adasiewicz (red.), *Współczesna rodzina w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo Społeczna Akademia Nauk, Łódź 2014, s. 63.

7 A. Paszkiewicz, *Technologia wychowania*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2001.

8 I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem w świat wartości*, Świat Książki, Warszawa 2007, s. 41.

2. Wymiar autonomia - hipokontrola (Self - Enhancement – Self - Transcendence):

- Wartości związane z wzmocnieniem własnej osoby (Self - Enhancement): Obejmuje wartości, takie jak sukces osobisty, władza, osiągnięcia i dominacja.
- Wartości związane z przekraczaniem samego siebie (Self - Transcendence): Obejmuje wartości związane z troską o innych, harmonią z przyrodą, altruizmem i współczuciem.

W modelu Schwartz'a istnieje 10 podstawowych wartości, które są rozmieszczone w ramach tych dwóch wymiarów. Oto te wartości<sup>9</sup>:

1. Wartość - kierowanie sobą;
2. Wartość – stymulacja;
3. Wartość – hedonizm;
4. Wartość – osiągnięcia;
5. Wartość – bezpieczeństwo;
6. Wartość – władza;
7. Wartość – przystosowanie;
8. Wartość – tradycja;
9. Wartość – życzliwość;
10. Wartość – uniwersalizm.

Wartości te różnią się od siebie i odzwierciedlają różne priorytety i postawy ludzi wobec życia. Model Schwartz'a jest jednym z najbardziej uznawanych modeli typologii wartości i jest szeroko wykorzystywany w badaniach społecznych i psychologii.

Dla potrzeb edukacji szkolnej użyteczna jest klasyfikacja wartości, którą zaproponował Ryszard Jedliński. W swojej typologii wyróżnił wartości<sup>10</sup>:

- transcendentalne (np. Bóg, świętość, wiara),
- uniwersalne (dobro, prawda),
- estetyczne (piękno),
- poznawcze (wiedza, mądrość),
- moralne (bohaterstwo, godność, miłość, honor, przyjaźń, odpowiedzialność, sprawiedliwość),
- społeczne (rodzina, patriotyzm),
- witalne (życie, zdrowie),
- pragmatyczne (praca, talent, spryt, zaradność),
- prestiżowe (kariera, władza, sława, majątek),
- hedonistyczne (zabawa, radość).

W życiu każdego człowieka ulegają transformacji: treść, liczba, znaczenie

<sup>9</sup> S.H. Schwartz, *Universals in the content and structure of values: Theoretical Advances and empirical tests in 20 countries*, [w:] M. P. Zanna (red.), *Advances in experimental social psychology*, t. 25, Academic Press, London 1992, s. 1 - 65

<sup>10</sup> R. Jedliński, *Typologie wartości. Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000, s. 21–26.

i hierarchia wartości. Układ hierarchiczny tworzą wartości preferowane przez człowieka. Najwyższe miejsce w tym układzie zajmują wartości niezwykle ważne, warte uznania. Według U. Ostrowskiej „ (...) oznacza to, że poszczególnym wartościom przypisywana jest różna ranga, z reguły jedna z wartości sytuuje się na szczycie jako najważniejsza – summum bonum”<sup>11</sup>. Hierarchiczność jest cechą integralną wartości. Życie człowieka prezentuje świat wartości.

### **Szkoła jako środowisko przekazywania i utrwalania wartości**

Szkoła odgrywa ważną rolę jako środowisko przekazywania i utrwalania wartości w społeczeństwie. Oto kilka aspektów, które ilustrują tę rolę:

1. Edukacja moralna: Szkoła jest miejscem, w którym dzieci i młodzież uczą się wartości moralnych i etycznych. Nauczyciele i programy nauczania mogą promować takie wartości jak uczciwość, szacunek dla innych, sprawiedliwość i odpowiedzialność.
2. Kształtowanie postaw społecznych: Szkoła może wpływać na kształtowanie postaw społecznych, takich jak tolerancja, empatia i współpraca. Wspólne projekty, dyskusje i interakcje społeczne w szkole mogą pomóc w rozwijaniu zdolności do zrozumienia i akceptacji innych.
3. Rozwijanie umiejętności interpersonalnych: Szkoła może być miejscem, w którym uczniowie uczą się rozwiązywania konfliktów, komunikacji, pracy w grupie i budowania zdrowych relacji międzyludzkich - umiejętności, które są często związane z wartościami społecznymi.
4. Wartości obywatelskie: Szkoła może kształtować wartości obywatelskie i patriotyczne, promując zrozumienie systemu politycznego, historii kraju i roli obywatela w społeczeństwie.
5. Kultura i tradycje: Szkoły często przekazują kulturowe i narodowe wartości, integrując uczniów w swoją kulturę, tradycje i dziedzictwo.
6. Równość i różnorodność: Szkoła może promować wartości związane z równością i szacunkiem dla różnorodności. Edukacja może pomóc w zwalczaniu uprzedzeń, dyskryminacji i nietolerancji.
7. Wartości edukacyjne: Wartości takie jak dążenie do wiedzy, rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia, samodyscyplina i dbałość o rozwijanie swojego potencjału są często promowane w szkolnym środowisku.
8. Przykłady i wzorce: Nauczyciele i personel szkolny pełnią często rolę wzorców i mentora, których uczniowie mogą naśladować. Ich postawy i zachowanie mogą wpływać na to, jakie wartości przyjmują uczniowie.

Wartości przekazywane w szkole mogą się różnić w zależności od kultury, kraju i systemu edukacyjnego, ale ogólnie rzecz biorąc, szkoła jest miejscem, gdzie następuje kształtowanie wartości i postaw społecznych u młodego pokolenia.

<sup>11</sup> U. Ostrowska, *Aksjologiczne podstawy wychowania*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podstawy nauki o wychowaniu*. Podręcznik akademicki, t. 1, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 399.

### **Założenia metodologiczne badań własnych**

Podstawą teoretyczną badań była koncepcja wychowania Katarzyny Olbrycht, według której „chodzi o to, by przygotować i/lub (...) doprowadzić wychowanka do uwewnętrznienia i dobrowolnego, świadomego uznania za własne wartości pożądanych wychowawczo, do ich realizowania w życiu”<sup>12</sup>.

Założyłam, że wśród najważniejszych wartości w życiu uczniów V i VI klasy szkoły podstawowej nadrzędne miejsce zajmuje miłość i przyjaźń, a największe znaczenie dla przekazu i utrwalania wartości ma środowisko szkolne.

Celem badań było poznanie opinii badanych na temat najważniejszych wartości w ich życiu oraz znaczenia środowiska szkolnego w ich przekazywaniu i utrwalaniu. Materiał empiryczny uzyskano przeprowadzając badania z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, techniką ankiety, narzędziem – kwestionariuszem ankiety. Zastosowany kwestionariusz ankiety zawierał pytania, na które uczniowie odpowiadali w formie pisemnej. W badaniu wzięło udział 50 uczniów szkoły podstawowej, w tym 21 z klasy V (9 dziewczynek, 12 chłopców) i 29 z klasy VI (13 dziewczynek, 16 chłopców).

### **Wyniki badań**

Chcąc odpowiedzieć na pytanie, jakie wartości są najważniejsze w życiu uczniów V i VI klasy szkoły podstawowej oraz jakie jest znaczenie środowiska szkolnego w ich przekazywaniu i utrwalaniu, w pierwszej kolejności ustalono wartości ważne dla badanych wychowanków.

Pierwsze pytanie wymagało wskazania trzech najważniejszych dla uczniów wartości. Najważniejszą wartością dla uczniów klasy V jest miłość i przyjaźń, na drugim miejscu uplasował się szacunek dla innych, na trzecim: uczciwość. Dla uczniów klasy VI również najważniejsza jest miłość i przyjaźń, drugie miejsce zajmuje również szacunek dla innych, natomiast na miejscu trzecim hierarchii wartości znalazła się troska o zdrowie. Uczniowie najczęściej argumentowali swój wybór stwierdzeniem, iż wybrane wartości są im w życiu potrzebne, bo są dla nich ważne. Niektórzy uczniowie w swojej hierarchii umieszczali również wartości prestiżowe: majątek, karierę. Odwoływali się do przyszłości wyrażając przekonanie, że te wartości na pewno zapewnią im szczęście.

Większość uczniów zarówno z klasy V (20 osób) i klasy VI (25 osób) stwierdziła, że wartości takie jak szacunek, uczciwość i empatia są ważne w szkole. Uważają oni, że bez tych wartości, w szkole będą pojawiały się nieprawidłowe relacje międzyludzkie. Według uczniów klasy V najważniejszą wartością w szkole jest miłość i przyjaźń, następnie szacunek dla innych oraz sprawiedliwość. Uczniowie klasy VI natomiast uważają, że najważniejszy w szkole jest szacunek dla innych, kolejno miłość i przyjaźń oraz ex aequo sprawiedliwość i uczciwość.

---

12 K. Olbrycht, *Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji*, „Paedagogia Christiana” 2012, nr 1/29, s. 97.

Lepiej zrozumieć i rozwijać wybrane przez uczniów wartości zarówno wychowankom z klasy V (12 osób), jak i VI (14 osób) pomagają rozmowy z nauczycielami.

Według badanych uczniów szkoła powinna promować określone wartości (wybrane przez uczniów) zachęcając do rozmów na ten temat (V – 9 osób, VI – 16 osób) oraz organizować więcej działań edukacyjnych na ten temat (V – 11 wychowanków, VI – 7 wychowanków).

Uczniowie uważają, iż szkoła powinna poprawić promowanie wybranych wartości, chociaż wychowankowie mają problem z określeniem obszarów, jakie należałoby poprawić.

Kolejne pytanie dotyczyło organizacji przez szkołę zajęć poświęconych promocji zdrowego stylu życia. W klasie V odpowiedzi były podzielone: 10 osób twierdzi, że szkoła takie zajęcia organizuje, 11 uczniów nie potwierdza tego stwierdzenia. Natomiast w klasie VI – 17 osób potwierdza organizację takich zajęć, a 12 uczniów zaprzecza.

Następne pytanie dotyczyło wspierania przez szkołę rozwijania kreatywności i pasji uczniów. Odpowiedzi są również podzielone: w klasie V – 10 uczniów potwierdza takie działania szkoły, 11 osób zaprzecza. W klasie VI – 12 uczniów uważa, że szkoła pomaga rozwijać kreatywność i pasję uczniom, 17 osób zaprzecza.

Pytanie 11 dotyczyło nauki w szkole, o różnych kulturach i tradycjach innych narodów. Uczniów w klasie V – 10, a w klasie VI – 17 podało, iż w szkole takie zajęcia lub inicjatywy promujące różnorodność kulturową mają miejsce, 11 osób z klasy V i 12 z VI negatywnie odpowiedziało na to pytanie. Uczniowie wymienili takie zajęcia jak: język angielski, język polski, geografię oraz historię.

Ostatnie pytanie dotyczyło możliwości uczestniczenia w działaniach społecznych lub wolontariacie. Z klasy V aż 19 osób brało udział w takich działaniach, tylko 2 uczniów nie podjęło do tej pory takiej działalności. W klasie VI 21 wychowanków uczestniczyło w działaniach społecznych lub wolontariacie, a tylko 8 nie brało udziału. Do najczęściej wybieranych działań należały: wolontariat w schronisku dla zwierząt, pomoc dzieciom z Ukrainy oraz dzieciom z domu dziecka.

## Wnioski

Reasumując można stwierdzić, że zadaniem szkoły jest w procesie wychowania nie tylko przekazywanie abstrakcyjnej wiedzy z zakresu wartości, ale stworzenie takich sytuacji wychowawczych, w których dziecko będzie mogło doświadczyć, spotkać się z drugim człowiekiem, nauczyć się rozwiązywania konfliktów i krytycznego wybierania między dobrem a złem. Wprowadzenie dziecka w świat wartości nie powinno odbywać się drogą moralizowania i wykładu. Żadnych efektów nie przyniesie zapisany w zeszycie temat lekcji, jeśli nie poprze go konkretne zachowanie osoby znaczącej dla ucznia, czyli nauczyciela.

## BIBLIOGRAFIA

- Adasiewicz E., *Aksjologiczne uwarunkowania przeobrażeń współczesnej rodziny*, [w:] Cudak S., Adasiewicz E. (red.), *Współczesna rodzina w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo Społeczna Akademia Nauk, Łódź 2014.
- Brzozowski P., *Polska wersja testu wartości Rokeacha i jej teoretyczne podstawy*, „Przegląd Psychologiczny” 1986, vol. XXIV 2.
- Jedliński R., *Typologie wartości. Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000.
- Koźmińska I., Olszewska E., *Z dzieckiem w świat wartości*, Świat Książki, Warszawa 2007.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Michałowski S. C., *Życie w rodzinie a budowanie świata wartości*, [w:] Denek K., Moszczyńska U., Moszczyński W., Michałowski S. C., *Dziecko w świecie wartości*, Cz. 1 – Aksjologiczne barwy dziecięcego świata, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2012.
- Olbrycht K., *Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji*, „Paedagogia Christiana” 2012, nr 1/29.
- Ostrowska U., *Aksjologiczne podstawy wychowania*, [w:] Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Podstawy nauki o wychowaniu*. Podręcznik akademicki, t. 1, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
- Paszkiewicz A., *Technologia wychowania*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2001.
- Popielski K., *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1994.
- Rokeach M., *The nature of human values*, New York 1973.
- Schwartz S. H., *Universals in the content and structure of values: Theoretical Advances and empirical tests in 20 countries*, [w:] Zanna M. P. (red.), *Advances in experimental social psychology*, t. 25, Academic Press, London 1992.

## EXPLORATION AND DISCOVERY OF THE WORLD OF VALUES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS (USING THE EXAMPLE OF STUDENTS IN GRADES V AND VI)

**Summary:** The foundation of human life is a system of values, the creation of which is one of the goals of education. Each of us has a lot of baggage from childhood, which includes the values, behavior patterns, habits, beliefs, views, social norms and views on the world passed

on to us by our parents. Features that every parent would like to see in their child are: honesty, politeness, courage, respect, love for others, motivation, inner peace. The young generation should be equipped with a strong system of values as well as the ability to apply them in life.

**Key words:** world of values, hierarchy of values of primary school students, primary school student.